

N. IORGA

UN BIRUITOR:
Radu-Vodă Șerban

— PUBLICAȚIE A «LIGEI CULTURALE» CU
PRILEJUL ÎMPLINIRII A 300 DE ANI DE
LA A DOUA LUPȚĂ DE LÎNGĂ BRAȘOV —

VĂLENII-DE-MUNTE

TIPOGRAFIA SOC. «NEAMUL ROMĂNESC»

1911.

XXXX

XXXX

N. IORGA

UN BIRUITOR:
Radu-Vodă Șerban

— PUBLICAȚIE A «LIGEI CULTURALE» CU
PRILEJUL ÎMPLINIRII A 300 DE ANI DE
LA A DOUA LUPȚĂ DE LÎNGĂ BRAȘOV —

VĂLENI-DE-MUNTE

TIPOGRAFIA «NEAMUL ROMĂNESC»

1911.

UN BIRUITOR: RADU-VODĂ ȘERBAN.

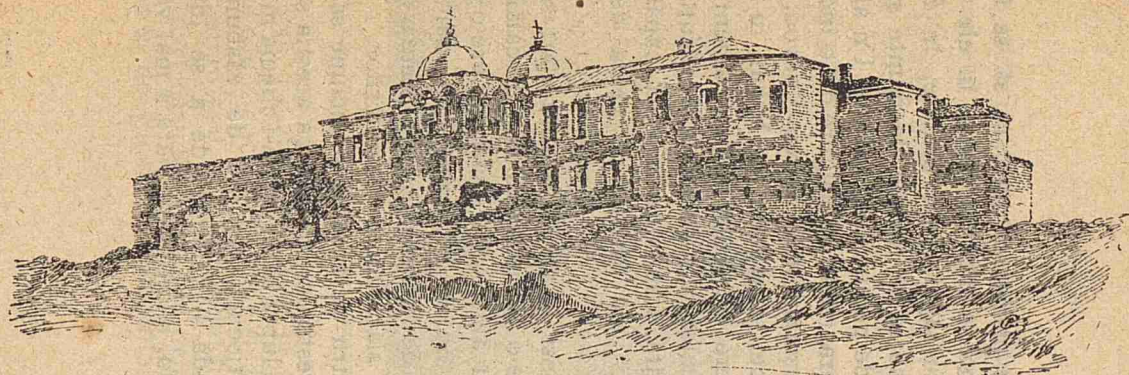
Șerban, unul din boierii lui Mihai Viteazul, dar nu unul din cei mai mari, i-a luat, la 1601, moștenirea. Dar nu cu ajutorul străinilor, ca Simion Movilă, fratele lui Ieremia, Domnul Moldovei, ca Radu Mihnea, fiu de tată turcit frate de Turci și Turcoaice și sprijinit de oști turcești. Ci Șerban, care după femeii se coboria din neamul cel din vechiul stăpînitor al Țerii-Românești, a luat puterea, ce i se cuvenia astfel și prin sîngele lui, dovedind că e viteazul cel d'întăiul al țerii. Fruntașii boierimii românești, aceia cari încunjura-seră cu credință și vrednicie pe Mihai, vestiții frați Buzesți cari stăteau în fruntea țeranilor din sute de locuri îi erau ca frați de luptă.

I.

Biruința lui cea d'întăiū a cîștigat-o asupra Hanului tătărăsc însuși, care venise cu Simion Movilă să izgonească pe Domnul cel iubit de țară. Lupta s'a dat pe plaiurile Teleajenului între Teișani și Ogretin, peste dealuri. Romîni, ajutați de oșți împărătești venite din Ardeal cu generalul italian Toma Cavriolo, s'aū închis în șanțuri, și toată furia sălbatecă a Tătărimei, toată furtuna de nisip a Nogailor, nu i-a putut clinti. Iar, ca să arăte că de voie, nu de frică, nu iese la harță ai noștri, unul din Buzești, Stroe, s'a împotrivit poruncii domnești și, încleștîndu-se cu un ginere al Hanului, l-a doborît, căpătînd însuși o rană de care nu l-aū mai putut lecu nici vracii (medicii) săsești ai Brașovului.

Iată anume cum s'a desfășurat lupta :

Porunca lui Basta (ucigașul lui Mihaï, dar acum singur stăpîn în Ardeal în numele Împăratului și ocrotitor al lui Radu), care se păstră să vie și el cînd va fi de nevoie, era să nu se caute o luptă,

MĂNĂSTIREA COMANA,
unde e înmormintat Radu-Șerban, ctitor al lăcașului.

nicî să se primească una, ci să se facă șanțuri și să se închidă oastea în ele. Un șanț lat fu săpat, prin urmare, în față, până ajunse să se razime de munte și să fie apărat de păduri nestrăbătute. Un altul, la spate, era menit să asigure de o încunjurare a dușmanilor, și Marcu Voevod, fiul Petru Cercel și nepotul lui Mihaî, fu ales ca să-l apere Cercetași poloni, oameni deprinși să culeagă știri fără a fi văzuți, să facă rău fără a se pune în vază, căpătară sarcina să bată drumul ce venia de la Tîrgoviște.

Hanul sosi la 12 Septembre 1602 sara. Aducea vre-o patruzeci de miî de călăreți, cîți nu mai avuse prilej să vadă vre-odată soldații străini ai lui Radu-Vodă, dar pedestri erau de tot puțin, ceva peste o mie. Și aici era slăbiciunea năvălitorilor.

Dar pentru că această slăbiciune să folosească creștinilor, trebuia ca aceștia să se ferească de lupta în șes, unde-î chema mînia pentru batjocuri, dorința de răsburare pentru pradă și nădejdea de a se îmbogăți din jaful jăfuitorilor. Fără a mai vorbi

de mîndria fiecăruia și de dorința de a se face cunoscut prin vitejie Voevodului.

În ziua d'întăiū, la 13, cei din lagăr nu se putură răbda cu totul să nu iasă la

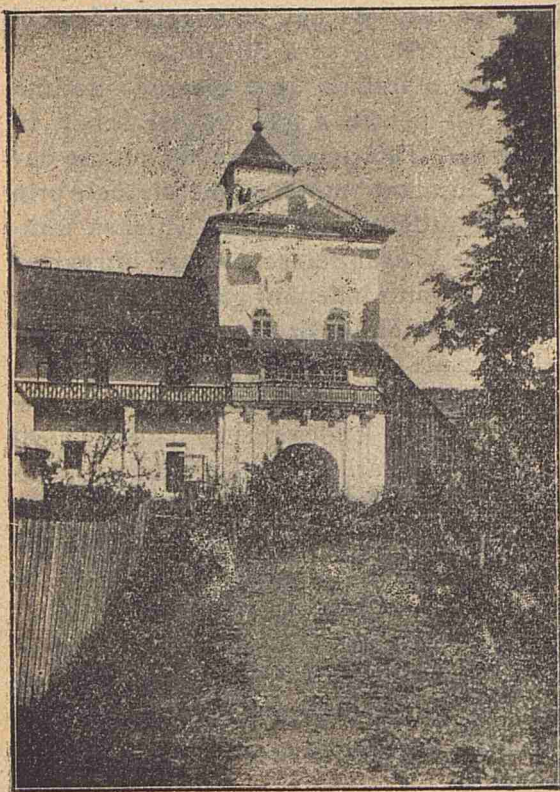

BISERICA DIN COMANA.

hartă. Un deal ce stătea la mijloc fu rînd pe rînd cucerit de uni și de alții, ce-și încuraū caii pe coastele lui ușoare de suit. Tatarī căzură destui, de fierul haiducilor, ca și de gloanțele Valonilor. Într'o fru-

moasă luptă dreaptă, voinicul Stroe Buzescu boierul mai mare decît Domnul însuși, rătează capul unui ginere al Hanului, care crezuse să-l poată el răpune pe dînsul. Dar, cînd, adunîndu-și toate puterile, Tatarii fără de număr se năpustiră asupra Muntenilor și haiducilor, nimic nu li putu sta în potrivă, și, măturînd arena de încercare, ei veniră să bată cu piepturile cailor de zidul sulițelor nemțești. De trei ori porniră în acest îndărătnic asalt, dar fură răspiși pînă la sfîrșit.

A doua zi după aceste lupte de glorie și de mare primejdie, oastea lui Radu învâțînd din ce văzuse și suferise, se purtă mai cuminte. Șanțul, pe care-l împodobiau acuma furci pentru cine ar cuteza să-l treacă, nu lăsă pe nimeni din lagăr. Tatarii se perîndară în zădar, scoțînd chiote și împruscînd cu ocări pe «fricoși» ce se ascundeau. Nu li răspunse nimeni decît gloanțele, care loviau drept pe cine dintre ei se apropia. La două după amiază, această primblare zădarnică plictisi în fine pe aceia cari o făceau. Imensa călărime, renunțînd

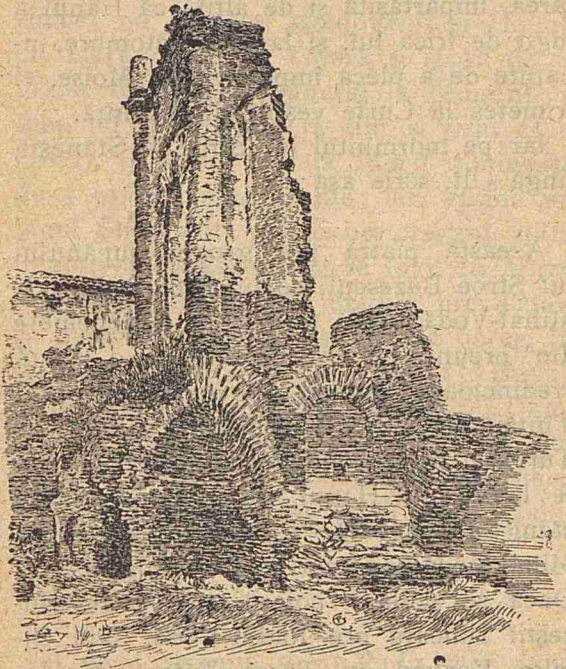
COMANA : ÎNTRARE.

la biruință, acolo unde nu putea să fie luptă, se întoarse pe loc și apucă drumul către Dunăre, în spre Silistra.

Pe acolo trebuia să și meargă—de câtă vreme! — pentru a găsi pe Serascher. În Octombre, Tătărimea, care nu putuse curăți de dușmani Muntenia, nici străbate prin pasurile ardelenene, se ducea astfel să întâlnească pe Vizirul-Serascher, care, din partea lui, nu și putu îndeplini gândul de a aduce pe «Craiul» Moise Székely în Scaunul ardelenesc al lui Sigismund Báthory pribeagul. Din încercarea ce făcuse, se alesese Hanul cu câteva miș de oameni morți în văile Carpaților și cu pierderea cumnatului, pe care-l ducea cu sine, învălit în scumpe covoare. Iar Simion, asupra căruia cădea vinovăția întreagă, fu insultat de strașnicii săi aliați, «pus în fiară pe supt pîntecele calului», și apoi aruncat în Moldova, cu o strajă de Tatarî, de la cari de sigur că fratele său trebui să-l răscumpere, blăstămînd înrudirea costisitoare și visurile zădarnice.

Basta află îndată despre biruință, și poate

că el o cunoscuse înainte de a veni în tabăra biruitorilor. A avea, în adevăr, pe lângă

COMANA : RUINELE PARACLISULUI.

sine numai cîteva sute de ostași călări, cu cari nu se putea bate toată mulțimea de

Tatarii a Hanului. La 17, el se întorcea în lagărul său de la Prejmer, cu încredințarea, împărtășită și de alții, că Hanul a fugit de frica lui, și la 1-iulie Octombrie, înainte de a pleca împotriva lui Moise, el trimetea la Curte veștile de biruință.

Iar pe mormîntul lui Stroe la Stănești, lângă Olt, scrie așa :

Această piatră pre groapa jupănului lui Stroe Buzescul, ce-a fost Stolnic la Mihaï-Vodă, și a fost la toate războaiele din preună cu Domnu-său, ca o slugă credincioasă Domnu-său, și la războiul d'întăiu dobîndi rană la mîna stîngă de Turci, și la războiul de la Giurgiu, cînd se loviră cu Hanul, se răni în ochiul stîng de săgeată. Și a slujit Stroe lui Mihaï-Vodă până peri în Țara Ungurească. Dacă se sculară boierii țerii și cu Buzesții ridicară pre Radul-Vodă, iară Simion Voevod, cu Turci, Tătari, Moldoveni, Leși mulți fără samă, veniră din Țara Moldovei de scoase pe Radu-Vodă și pe Buzesții din țara lor la Țara Ungu-

rească. Iar atunce merse jupînul Stroe la Împăratul nemțesc ca să ceară ajutor, de ieșiră la Țara-Românească cu Radul-Vodă; și nu-î așteptă Simion-Vodă. Decî s'au ridicat cu Leșii și Moldovenii și Hanul, cu mare oaste de Tătari, și ieșiră de se lovira în gura Telejinului, la Teiușani, în luna lui Septemvrie 14 zile, și vleat 7110 [1602], și făcură năvală Marți dimineață de 3 ori de toate părțile; iar, văzînd jupînul Stroe atîta nevoie pre creștini, stătu împotriva Tătarilor, de se lovi cu Mirza nepotul Hanului, și-l junghiè pre Tătar. Și dintr'acel război se răni la obraz, în luna lui Octomvrie 2 zile, vleat 7110 [1602]. Și nu fu pre voia cîinilor de Tătari: Dumnezeu-l erte. — Scriș [= am scris] eū, jupăneasa Sima a Stolnicului Stroe: dacă voiū muri, să mă îngropați lîngă dumnealui aicea.

II.

A doua biruință a lui Radu veni după cîteva luni împotriva aceluī Moise Székely, om turcesc, care, ridicîndu-se împo-

triva Împăratului, fu recunoscut Craiul de toată Ungurimea. Ardealul întreg i se supuse și toate nădejtile Nemților erau doar în Radu, care se întărise în țară.

În Iunie 1603 Radu însuși își adună familia, boierii, averea, ridică steagurile de-a-supra celor 8.000 de ostași în marș și trecu pe la Rucăr, pentru a sfărâma pe dușmanul Împăratului.

Trecerea lui Radu se făcu încă de la 12 Iulie, dar el mai zăbovi cîtva timp până la luptă, trimețînd și primind solii zădarnici pentru o pace care nu era să fie niciodată. Totuși încă de la 8 Iulie Moise, alergînd unde începea să se alcătuiască primejdia, se afla în apropierea Brașovului, care îi dădu ceva pedestri, arme și provisiî. La 1-iulie Iulie, el își alcătuiă lagărul, la două mile departe de oraș, și aștepta ce era să se întîmple.

Radu zăbovia de sigur în așteptarea lui Basta, care era tocmai la Sătmar și nu se putea hotărî încă să-și puie în mișcare trupele. Abia la 10 Iulie, el ajungea la Maitin, fără să fi primit ajutoarele, pe care le chema

de atîta vreme: călărimea silesiană și regimentul Kolonics. El știa la această dată că «un anume Mîrza, în slujba Domnului muntean, a tăiat în bucăți 3.000 dintre ai lui Székely, floarea armatei lui», și că «Radu se află cu oastea lui lângă Brașov» și nădăjduia să isprăvească și el ceva, cu oamenii acestui învingător și cu cei vreo 8.000 de ostași, mai mult Unguri și Sîrbi, pe cari însuși îi aducea cu sine.

Dar ce nu știa atunci și ce era să afle mai târziu numai, cu părerile de rău invidioase care-î mîncau inima la asemenea vești, era că apropierea sa era acum aproape nefolositoare, căci coroana Ardealului lunecase de pe capul lui Moise, care luptase lângă Brașov în ziua de 7 Iulie după calendarul vechiul ultima lui bătălie și perise înaintea unui dușman desprețuit.

O soartă ca aceasta pare că o prevedea «Craiul». La 4 ale lunii, trei zile înainte de moarte, îl vedem trimețînd din «lagărul său lângă Brașov» doi soli la Imperiali, cu știri mincinoase despre Radu, ale cărui

trupe ar fi fost bătute și aruncate, cu pierderi mari, în munți, și cu îndreptățiri pentru că luase o putere, ce nu era de fapt în mîna nimăruî și zăbovise niște negocierî, care până atunci nu aduseseră nimic bun pentru Ardeleni.

A doua zi după pornirea trimeșilor, oastea domnească, mînată de nerăbdarea unor luptători ce căpătaseră încredere în brațul lor, se vedea viind, și steagurile împărătești care umbriau corturile de comandă se înfipseră în șesul ce se întinde între Vulcan și Rîșnov. Cel d'întăiî sat fu aprins, fără voia Domnului, și flăcările ce-l mistuiau luminară noaptea din ajunul luptei.

Moise avea cu dînsul, afară de numele și vitejia lui, afară de amintirea fulgerătoarelor lui cuceriri din urmă, o frumoasă oaste de vre-o 6.000 de oameni: Unguri, cîțiva Turci, supt Pașa de Timișoara, și destui Tatarî. Acești ajutători ai lui cerură prin căpetenia lor Becteș-Pașa, o luptă în cîmp deschis, crezîndu-se în stare a răspinge peste graniță pe ostașii lui Radu.

Dar Moise n'avea atîta încredere și-și vrăjia pare că, prin neobișnuita lui sfială, înfrîngerea apropiată. Luînd învățătură de la dușmanii săi Raț și Mîrza, el se închise în tabără de care, legate prin lanțuri. În dos avea o pădurice, în coastă *moara*, unde Brașovenii lucrau hîrtia cu coroana în zare,—în față o rîpă noroioasă, pe care o puteau sări la nevoie și caii. Becteș era în afară de cingătoarea de ocrotire a carelor legate și, rușinîndu-se a se apăra prin alta decît vitejia brațului, aștepta în șesul deschis, cu Turcii săi, abia 200, și cu cei 2.000 de Tătari.

Moise avea douăzeci și cinci de tunuri, și-și dăduse osteneala să le îndrepte singur. Dar, cît avea și cît făcuse, nu i se părea de ajuns. Înainte de a se lupta, el trimise la Radu un ultim sol de împăcare.

Voevodul îl opri la sine, precum, în 1599, Mihaî-Vodă oprise la sine, pînă se va hotărî norocul, pe nunciul papal Malaspina, venit și el cu asemenea propunerî, de la un alt prinț merit la moarte. Oastea românească se puse în rînd pentru bătaie, a doua

zi abia după sosirea în noul lagăr. În mijloc, pedestrima și haiduci, cei doi Mîrza la stînga, în fața Tatarilor; la dreapta, către Brașov, Raț. Se puseră în mișcare astfel în spre oraș și dușmani de lîngă dînsul, salutați de tunurile lui Moise.

Ele erau însă rău îndreptate; oricum, nu-și atinseră ținta. Călării lui Radu-Vodă, împotriva cărora se înlănțuiseră carele, se prefăcură, la o poruncă a conducătorului lor, în pedestri, în pedestri cari se tîrau, fugind, asupra taberei. Mirarea făcu pe cei închiși înuntru să-și piardă inima în clipa hotărîtoare. De altfel, îngrămădiți acolo, împiedecați, prea puțin deprinși cu disciplina ca să poată lucra unitar, ei n'aveau avîntul pe care-l căpătaseră, aruncîndu-se de pe înălțimi, năvălitori.

N'a fost o luptă, ci o măcelărire. Oastea «Craifului» răsculaților fu nimicită *pe loc*, strivită acolo între cară, «într'o singură clipă». În frunte cu tînărul Deli-Marcu, învingătorii lucrau, pripiti, cu sulițele lor lungi care treceau prin cîte trei trupuri. Cînd lucrul fu isprăvit, floarea nobilimii

COMANA : ARCADELE DIN FAȚĂ.

ardelene acoperia acel loc îngust, menit să-î fie patul de moarte: doi Ováry, un Perussith, Fiotta, șeful tunarilor, un Toroczkay, un Apaffy, doi Kornis, un Kemény, doi Kendeffy. Ștefan Tholdy și Nicolae Bogáthy fură prinși pe moarte.

Becteș apucase fuga spre Poarta-de-fier, aruncînd de pe dînsul mantia roșie și pielea de pardos. Risipiți sau în stoluri, cei scăpați de omorul ostașilor și de ciomegile și secerile țărănești care-î așteptau în cale, la Pădurea Dracului, o rupseră de fugă în aceeași parte, către pasurile care duceau la Turci.

Meșteșugul fugii îl știa bine aceia cari întovărășiseră adese ori în asemenea rătăcirii pe Sigismund Báthory, pătimașul pentru fugă. Moise fusese și el învins în viața lui, dar el își dădea samă că locul unui purtător de coroană, fie și usurpată, nu e în fruntea fugarilor. Se retrase luptîndu-se, și putu astfel să fie ajuns. I se ceru să se oprească, și i se păru iarăși că locul unui Craiu nu se află între prinși. Atunci Grecul Pană, din suita lui Radu-Vodă, îi trimise

un glonț din flintă, și hangerul lui Raț primi trupul care se clătina pe cal. Capul lui Moise Székely, principe revoltat al Ardealului, Craiū unguresc al răscoalei, fu înfipt în piața din Brașov, apoi, umplut cu paie, el putrezi, în vederea țeranilor, pe zidurile Făgărașului românesc.

III.

Trecură după aceasta opt ani. Nemții Împăratului, înceți și necruțători, fără bani totdeauna și totdeauna fără inimă, plăcuți doar Sașilor de o limbă, de un neam cu dînșii, nu putură dăinui. Răscoale ungurești mai norocoase decît a lui Moise cel ucis biruiră în numele legii, al neamului, al cruțării și liniștii «săracilor» din Ardeal. Haiducii sălbateci, Turcii și Tatarii trimeși în ajutor, Sîrbi, cetele de Romîni moldoveni și muntenii ai altor «Crai» biruiră nătîngia catanelor bine hrănite prin jaf și rău plătite din Vistierie.

La urmă tot un Báthory ajunse în fruntea

Ardealului, prefăcut în cetățuie a Ungurimii celei mai nesupuse,—tînărul prinț Gabriel. După cîtva timp de stăpînire, se arată însă și la el nebunia lacomă de mărire a neamului său decăzut. Voiă să răpească Sașilor «dreptățile» lor cele bătrîne, să între în vechile cetăți nemțești ca în castelele lui, să cheltuiască din avutul bogaților negustori ca din Vistieria crăiască. Apoi să izgonească pe Domniî mai slabi din Țara-Românească și Moldova, și, din Sibiiu, să ție întins schiptrul de rege asupra întregului pămînt pînă la Dunăre. Iar pe urmă, ca unul ce era rudă cu regele Ștefan Báthory, să supuie și grumazurile trufașe ale nobilimii din Polonia.

Asupra lui Radu-Vodă se răpezi întăiî acest erete sîngeros care se credea un vultur. Prinse țara, amăgită cu vorbe de de prietenie, în toiul iernii anului 1610. Vodă fugi la vecinul din Moldova, Constantin Movilă. Ungurî fără cruțare pentru durerea omenească; și nici chiar pentru sfințenia bisericilor creștine, pătrunseră orî-

unde era ceva de jăfuit și de batjocurit : la Argeș, la Bistrița olteană, fugărind călugări, smulgînd odoarele, spurcînd altarele. Craiul însuși, care credea că o să rămîie, călărià fudul, împușcînd în cale cîni, cînd nu găsia oameni.

Un călugăr scrie așa :

«Deci s'a luat de către dînsul Ungrovlahia fără luptă ; și cîte ticăloșii și vărșări de sînge și profanări de biserică și jăfuiră de mănăstiri [s'aũ făcut], nu se pot spune cu de-amănuntul și istorisi pe larg, multe fiind și mai presus de orice măsură ; căci, fiind neamul acesta neomenos și foarte crud, cu neomenie și mare cruzime se purta cu cei ce-î avea în mîna ; prădaũ, prăpădiaũ, ardeaũ, chinuiaũ, puneau cărbuni pe pîntecele oamenilor și-î innăbușiaũ cu fum, și [de] oțetură foarte acre ; scoteau ochi, tăiaũ mînilă și picioarele, jupuiaũ pielea de pe genuchi până la oase și spînzuraũ oamenii de mușchi ; iar capetele altora legîndu-le cu funia și cîșnindu-î, li scoteau ochi. Și unora li fă-

ceaŭ aceste chinurî pe rînd, iar asupra altora grămădindu-le pe toate de-odată, li luaŭ viața. Și mai ales se aprindea mînia lor împotriva monahilor și preoților și cîți sînt de starea cea sfințită, pe cari cu multe chinurî și încercări îi ucideaŭ; iar cei cărora li se încetaŭ caznele, mai bine ar fi fost de dînșii să nu mai scape și să nu se mai mîntuiască pe sine, decît să trăiască nenorociți și schilozi. Și se vedeaŭ plîngerî și lucrurî vrednice de tînguire făptuite atunce de dînșii; iar desfrînări și lucrurî rușinoase se săvîrșiau multe, căci nu numai că rușinaŭ pe fetele și femeile frumoase, ci și pe babele cele bătrîne, și pe acele înnaintatele în zilele rușinaŭ, grămădindu-și pe capete focul cel nestins. Și, năvălind ca hoții în mănăstirea noastră, Bistrița, furînd toate juvaierele cîte le căpătase și sfărîmînd mormintele Domnilor (căci obiceiul era să se îngroape aici cei răposați dintre Domni) și stricînd lespezile bisericeî, crezînd să dobîndească bogăție de aur, puindu-și numele de furători de lucrurî sfinte și de scormonitorî de mor-

minte, s'aũ întors, în așteptarea d epteĩ pedepse a lui Dumnezeu celeĩ din urmã. Cãci s'aũ luat multe daruri făcute mănãstirii cucernice de cãtre Domniĩ ceĩ de de mult și plumbul cu care era învãlitã biserica ; aũ stricat și Mitropolia și aũ furat plumbul cu care era învãlitã, și aũ distrus mănãstirea de la Argeș, cea foarte scumpã și bogatã, și toate sfintele mănãstiri, și mănãstirile de cãlugãrițe și bisericile. Iar el, afurisitul de Báthory Gábor, s'a ridicat la atĩta înnãlțime prea mare a furiei, saũ mã curĩnd a nebuniei celeĩ mã cu vĩrf, încĩt, gonind și tãind cu sulița, de cãlare, cĩniĩ, se făcea de rĩsul tuturorã ; cãci ce om cu minte, și pus încã sã domneascã peste poare, trage cu sulița în cĩni cĩnd merge pe drum ?»

Dar Turciĩ îl scoaserã din țarã, aducĩnd pe Radu Mihnea, omul lor. Și cellalt Radu-Vodã, Viteazul, se pregãtia de rãsbunare. Orĩ mã bine prin el erau sã se rãsbune nedreptele suferințĩ ale unei țeri sãrace. În varã el se ivi dincolo de munți și cĩștigã

în același loc, aproape în aceeași zi, și în aceleași împrejurări, o biruință tot așa de mare asupra acelorași dușmanî.

Gabriel Craiul nu credea firește că va ispăși. Nu crezu nici cînd îl părăsiră cei mai de frunte sprijinatori ai lui. Era sigur că o să verse, răsbumînd pe ai săi, sîngele Valahului prost, orbit de patimă, care se arunca împotriva lui ca să piară de o moarte rușinoasă. Trufaș înnaintează Báthory în vederea munților, la 20 Iunie 1611, și-și face lagăr, prădînd și amenințînd prin sfătuitoarul tuturor greșelilor sale, prin Ioan Imreffy, pe locuitorî. O ștafetă porni atunci din Brașov pentru a cere ajutorul lui Radu.

El își adună în pripă trupele ce avea: vre o 7.000 de călări și mai puțin de 2.000 de pedestri, mai mult țeranî, și urcă drumul muntelui. Știa că pasurile erau închise și bine străjuite de avangarda dușmanului, dar se găsi cine să-î arăte poteci ascunse, pe unde până atunci nu se pomenise să fi trecut vre-o oaste. După vre-o două zile de neobișnuite osteneți,

între stînci pustii și fără verdeață, Vodă ajungea înaintea strajei, ce nu se gîndia la dînsul, și o nimici. În zorii unei zile de Sîmbătă, serbătoare a Sfinților Petru și Pavel, un fugar căzu cu vestea la picioarele domnului său, care abia se înduplecă a crede.

El se simția alt om decît acel înaintaș al său care cercase în zădar să amîne pe aceleași cîmpii o luptă, a cărei rușine nu avea s'o mai poarte viū. Nu era, ca Moise, un Secuiū de rînd, un ostaș norocos, ajuns printr'o întîmplare pe culmile puterii; era un Báthory, neam de prinț și de Craiū; o tinereță încrezătoare îl făcea să fie sigur de dînsul și se întorsese abia dintr'o expediție în care văzuse aproape fugind pe omul care acum îndrăznea să-l steie în față. Împotriva sfaturilor celor cuminți din jurul său, și cu toate că haiduciī dispăruseră din jurul său, el ținea să să lupte, să gonească pe năvălitori, să pedepsească. Precum și Andrei Báthory dorise a pedepsi pe un alt călăuz al cetelor de plugari și păstorī, pe Mihaī Viteazul.

Dar, avînd hotărîrea de a se lupta, el făcu greșala de a-și aștepta dușmanul într'o tabără, ca și odinioară Moise Székely. În nouă poziție de la Sîmpetru, oștirea Ardealului așteptă ceasuri întregi supt razele de foc ale soarelui din toiuł veriș. Cînd fu în destul de obosită, din Brașovul-Vechiu se iviră cele d'întăiu cete romănești, odihnite, hrănite ; după care urmară altele, fără pripă. Ele înaintară, formîndu-se pentru bătaie către locul de mocir'ă și spinî unde soarta lor rea oprise pe oamenii «Craiułui». Radu era în mijloc, cu călări aleși și boieri de frunte, ducînd trei tunuri împrumutate din Brașov și care fuseseră altă dată ale lui. De o parte și de alta, erau străinii, mai ales cei de pe jos, bine plătiți și bucuroși de pradă.

Se începu printr'un furios atac al Curtenilor în haine albastre, avînd în frunte pe Bethlen, și al Secuilor - cu Ștefan Bedö. Ei măturară șesul și aruncară pedestrirea lui Radu, care se dădu și el înapoi o bucată de loc, în șanțuri și în suburbia brașoveană. Báthory crezu că a venit clipa

să mulțămască lui Dumnezeu pentru biruința ce i se dăruise.

În fierbințeala năvălirii, trabanții își chel-tuiseră însă gloanțele și praful, și puterile multora, slăbite de oboseala căldurii, erau stoarse acum cu totul. Și, la un semn al Voevodului, ieșiră ca din pământ rîndurile dese, grele, ale călărilor polonî, ascunși până atunci lîngă Moara de hîrtie. În scînteierea orbitoare a platoșelor la soarele triumfător de Iunie, ei se răpeziră asupra învingătorilor de-o clipă, și-î sfărîmară supt copitele cailor.

Báthory, care supraveghia cîmpul de luptă în hainele-î de husar, cu aripi la coif și umeri, fugi printre cei d'intăiū către Apusul de unde venise cu bandele. Apoî Secuii se răspîndiră pe cîmpie, zvîrlind suliițele, care acoperiră ca un pod de fier pămîntul. Rămășițele pedestrimii fură distruse. Înainte și după această ultimă și adevărată biruință, Imreffy, răul sfătuitor, Raț, înșelătorul, periră, împreună cu atîția alții din căpeteniile oștirii nimicite. «Dumnezeu din Cer a dat aceasta; că eū sînt

Handwritten text in a cursive script, likely a historical document or legal record. The text is written in a dark ink on aged, yellowed paper. It begins with a large initial 'A' and contains several lines of dense, flowing script. The text is arranged in a single column, with some lines starting with a large initial letter. The handwriting is characteristic of the 17th or 18th century. The document is titled 'TESTAMENTUL LUI RADU ȘERBAN.' at the bottom.

prea slab pentru a o săvârși», spuse Domnul a doua zi, cînd, cu prietenii săi, Sașii, străbătu cîmpia, unde, de la zidurile cetății până la satul unde fusese tabăra, zăceau miile de morți, trup lîngă trup, între armele zvîrlite de pripa fugarilor.

«Și fugarul de odinioară», scrie acel călugăr care pătimise de pe urma răutății Ungurilor prigonitori, «cu puterea Celui ce a fugit în Eghiptet, a pus pe tugi pe vrăjmaș și l-a făcut să dea dosul. Și l-ar fi prins, dacă iertarea lui Dumnezeu, ori, mai degrabă, o privighere a Dracului, nu l-ar fi ocrotit și nu l-ar fi mîntuit în cetatea Sibiului, cu foarte puțini ostași, fiind uciși ceilalți, în număr de douăzeci de mii de oameni numărați pe șesul de lîngă Brașov ; fiind aruncați morții aceștia la păsări și la dobitoace. De cari făcîndu-i-se milă biruitorului, puse să-i adune în grămadă și să se facă un mormînt acoperit cu țărîna ; care făcîndu-se, înălță un stîlp de-asupra, care să se vadă de departe, spre a veșnici nebunia lui Báthory Gábor și cele făcute în chip nelegiuit de dînsul. Căci, sămănînd

fărădelege, aŭ cules mai fărădelege stirpiciunea nebuniei lor și greutățile faptelor lor. Decî în această luptă a perit Imreffy, om foarte crud, molipsit de eresul epicureic saŭ, mai bine, de necredința în Dumnezeu; care [Imreffy] sfătuia pe nebunul de Báthory Gábor la fapte rele și la fel de fel de lucruri ticăloase împotriva creștinilor. Și [a perit] și un altul, Raț Giurgiŭ anume, care părea că se ține de creștină și se făcea că e drept-credincios, dar la întins curse și la turburări și la trădări era cel mai șiret și mai priceput. Dar s'a prins în cursele pe care le pregătise cu meșteșug și a căzut în lanțurile pe care le întinsese; de oare ce, căzînd cel d'întăiŭ în luptă, i s'a tăiat capul, care s'a și atîrnat pe poarta cetății Brașovului, sus, arătînd în vederea tuturor intrigile și șiretlicurile dintr'însul, spre rușinea-î veșnică.»

Dar și acum Nemții și Unguriŭ în slujba lor veniră prea târziŭ. Gabriel își putu face la loc oastea. Turciŭ, Tatarii alergară împotriva biruitorului care nu putu să guste

roadele isprăviilor sale binecuvîntate de Dumnezeu. Prin pădurile Moldovei se pierdură învingătorii de la Braşov de săgeţile tătareşti. Cu Doamna, cu fetele, Radu-Vodă trecu prin Suceava prietenului Movilă la Viena.

De aici nu se mai întoarse viu. Şi totuşi din Viena, din sărăcia adăpostului dat de Împăratul pentru care se jertfise, ai lui, cari suferiau de umiliinţa Domniei lui Radu Mihnea, sluga turcească, şi erau însetaţi de zilele luptelor şi biruinţelor pentru creştinî, îl chemau în cuvinte duioase ca acestea:

Prea-milostive Doamne, să fii dumneata sănătos. Rugăm-ne Domniei Tale ca Domnului nostru cea milostivul. Pentru care lucruri ştii dumneata cînd ne-am despărţit de dumneata: în ce credinţă ne-ai lăsat, în aceia sintem şi până acum, şi de cîteva ori am trimes de am dat în ştire dumitale, şi cu mare frică, ca să nu pierdem capetele de acest Domn turc. Şi dumneata până acum niciun lucru adevărit nu ni trimiţi, ce numai nădejde. Ce noi intr'această nădejde cîdem la lucruri foarte grele, că, întâiu, în ţara noastră acum strigă hoguea, că-şi ţine acest Domn fraţii şi surorile în casă cu el, şi sint Turci. Şi robii cari au scăpat de prin catarce şi de printr'alle robii, măcar de la Mihael-Vodă,

Domnul cine este în țară el îți dă Turcilor,—și alte multe nevoi care nu le-am scris. Acum înțelegem că are Turcul gând să se puie în țara noastră Pașă, așijderea și în țările ce sînt vecine cu noi. Deci, dacă vom cădea noi la aceia, să răniie în țara noastră Pașă, și mănăstirile și bisericile noastre să fie meceturi Turcilor, și coconii noștri să-î facă ieniceri, și fetele noastre să le iea Turcii lor muieri, cum fac într'alte țări ce sînt supuse lor, deci noi, din zilele lui Mihaï-Vodă, de cînd ne-am supus și ne-am jurat creștinilor, pentru aceia ne-am jurat și ne-am supus noi supt Împăratul creștinesc, ca să nu cădem noi la un lucru ca acesta. Drept aceia am tîrpit noi mari cheltuiiele și robii și arsurii și sînge vîrsat pentru creștinii, ca să avem căutare la nevoia noastră. Ce mult ne mirăm, aă dumneata nu faci știre Împăratului de nevoile noastre? Ce, de este vina din dumneata, că nu faci în știre Împăratului să ne caute la nevoile noastre, Dumnezeu îți va fi platnic, cum te-ai jurat cu noi. Ce trebuiește dumneata plecat și cu lacrimi de la noi să aduci aminte Împăratului nostru. Noi că, măcar să [= dacă] n'am fi noi avut nicio tocmeală cu creștinii și acum am striga mila Împărăției Sale, încă n'ar cădea să ne caute, fiind noi creștinii,—ca să nu rămînem păgîni. Căci inima noastră nu se poate suferi cu păgîni. Căci și an, cînd am venit cu Turcii asupra lui Bătur [Báthory Gabriel], și atunce numai ce așteptam să auzim de dumneata și de ceva oaste creștinească; noi ne grijisem ca să fim vrăjmașii lor cei mai mari, cum am făcut

știre dumitale. Ce ne rugăm dumitale, dă în știre Împărăției Sale, că acum este vreme bună, și sintem toți gata a sluji Împărăției Sale, și dumitale, cum veri înțelege dumneata și de la Logofătul Oancea. Măcar să [=de] nu ne-am împreunat noi cu Logofătul, iar, dac'a venit sluga Logofătului, toate pe rind i-am făcut în știre cu omul nostru, cum stați lucrurile de încoace. Care nu sintem noi îndoiți că nu vor veni în știre dumitale. Ce ne rugăm să fie cu taină acest lucru. Că, de s'ar înțelege, toți ni-am pierde capetele. Să fii dumneata sănătos, amin. Scris April 29 de zile.

† Noi, toți boierii din țară, și de la slujitorii, plecat ne închinăm dumitale.

La 28 Februar 1620, nouă ani după cea din urmă zi mare din viața lui, Radu-Vodă Șerban era greu bolnav și-și presimția moartea. Doamna-î trăia, Elena, și, din fete, Anca va lua pe Nicolae-Vodă Pătrașcu, fiul lui Mihaï Viteazul însuși — avură un fiu, Mihaï, foarte nenorocit! — și Elina pe bogatul Constantin Cantacuzino. Un Vlădică grec din preajma lui Mihaï, Dionisie din împărătescul neam al Paleologilor, îl împărțăși cu sfintele taine. Pe lângă un om al Împăratului Cesar Gallo, pe lângă un Sas din Sibiiu și medicul său Rohrer, lângă

cel ce se stîngea, și de dorul țerii și de setea luptelor, se aflău trei boieri mai mărunți. După spusa lui, diacul scrie acest testament :

În numele Tatălui și al Fiului și al Duhului Sfînt, sfintei și neîmpărțitei Troițe, amin. Eă, Radu Voevod, nepotul lui Basarab Voevod, carele am fost Domn Țerii-Românești, daă a ști tuturor cu această carte a mea și mărturisesc și las cum, la vremea de apoi a mine-mea, Dumnezeu o ierte, Doamnei Mariei, a lăsat cu gura dumneaei, toate moșiile, cite sînt din spre partea dumneaei și din spre a părinților dumneaei, nepoată-sa și fetei noastre Ancăi, iar, după moartea sa, de ni-ar dărui Dumnezeu nouă și altă fată de cununie dereaptă, — ca să fie pre toate aceste mai sus zise surori amindouă. Deci, timplindu-mi-se și mie a intrare pre calea a toată lumea și a trecere din această viață în ceialaltă, nu am vrut să trec porunca mai sus zis părintelui mieă, — că nici mi s'a căzut din cuvîntul dumneaei a ieși. Las și eă ca pre acele zise mai sus moși Anca și Elina, carea în vreme de bătrînețe ni-aă dărui Dumnezeu din cununie dreaptă, ca să fie amindouă surori. Însă cu această tocmeală că, până unde va fi Doamnă-mea și soțul mieă Doamna Elina vie, să le biruiască ea și să se hrănească dintr'aceste moși, iar, după moartea Doamnei mele, să fie cum a lăsat mamă-mea, Dumnezeu o ierte, și cum am lăsat și eă. Și așa tocmesc și las cu blestem ca această tocmeală să fie neschimbătoare, carea o am întărit cu pecetea

mea. Iar cine o va strica această tocmeală, să fie blestemat de 318 părinți și să lăcuiască cu Iuda și cu Arie. Și mărturiile încă am pus, cești mai jos scrise: Dionisie Paliolog, Mitropolitul de la Tirnov, și jupinul Țejar Gal din Beciu, și jupinul Regheni Ianăș din Sibiiu, și jupinul Rorăr doctorul din Beci, și Dragomir Postelnicul, și Radul Postelnicul, și Seman Postelnicul. Scris în Beciu, luna Fevruarie în 28 de zile, anul 7128, iar de la Nașterea Domnului nostru Hristos 1620.

Moartea veni îndată. Trupul de erou fu înmormântat în marea biserică a Sfintului Ștefan din Viena. Apoi ai lui îl aduseră în țară, la mănăstirea Comana, pe care el o clădise. Aici se puse, într'un târziu, pe oasele lui și ale fiului lui Mihaï, aduse acestea din biserică sîrbească de la Raab, această inscripție, care azi se află la Muzeul din București.

«Aici odihnescu-se oasele robilor lui Dumnezeu Io Radu Șerban Băsărab Voevod și ginere-său Petrașco Niculae-Vodă: amîndoi tare și virtos pentru lege și pentru moșie cu păgîniî turci, tătari și cu ereticiî unguri s'aû bătut și în bătrîneate amîndoi de boala podagreî s'aû săvîrșit: întăiû socrul, apoi

ginerele, unul la anul de la Spăsenia Lumii [1620], altul la anul [1627]. Dupre aceia, aici, din Țara Nemțească, de la Beciū, aducîndu-se de al lor rod, cu cinste s'aū îngropat în zilele Radului-Vodă celui Mare [= Mihnea], cela la anul ..., iar celalalt în zilele lui Matei Băsărab Voevod, la anul ...¹.

Radu-Vodă a lăsat o îndoită învățătură: că orîcînd, dacă vom crede în noi, putem birui, dar că, de cîte ori vom închina biruința noastră la picioarele unuia mai mare, vom cădea pentru a nu ne mai ridica².

¹ De fapt, și unul și altul la 1640.

² Broșura s'a alcătuit și din bucăți desfăcute din Iorga, *Studii și documente*, IV, Prefața. — Clișeele sînt ale Comisiunii Monumentelor Istorice.

PREȚUL : 50 DE BANI.
